

תר"ש "גדעון" ביחס להתפתחויות בצבאות זרים

התכנית הרב-שנתית "גדעון", אחת הממוקדות ביותר בהיסטוריה של צה"ל מאז שנות ה-90 של המאה ה-20, בהשוואה להתפתחויות בצבאות זרים

צה"ל באימונים: עד לאחרונה היה צה"ל "סמן ימני" בעולם המערבי בהיבט של תרחיש הייחוס שלפיו הוא נבנה והתכונן

הייחוס שלפיו הוא נבנה והתכונן (שנמצא תחת הכותרת של צבאות המערב "האיום ההיברידי"). לעומת זאת, צבא ארצות-הברית, ועמו צבאות בריטניה, גרמניה ועוד שותפות מנאט"ו, התמקדו בלחימה בעצימות נמוכה יחסית בטרור בעיראק ובאפגניסטאן (תחת כותרת בסיסית של מבצעים נגד חתרנות - COIN), ולכן הטו את בניין הכוח לסוג העימות הזה. בעקבות הלמידה ממלחמת לבנון השנייה, ובהמשך מהמבצעים בעזה, צה"ל, שבו נעשה שימוש רב באש אווירית ובתמרון ממוכן כבד בשטח בנוי, נתפס כצבא הנערך לתרחיש הייחוס המורכב והמאתגר יותר.

בעשור האחרון היה צה"ל מוקד למחקר, ללמידה ולחקיקוי של צבאות מערביים,⁴ ככל שאלה יכלו לעשות זאת באילוצי הלחימה שלהם ובמגבלות התקציב. בעקבות הפעולות של רוסיה בשנים האחרונות (בגיאורגיה, בחצי האי קרים ובאוקראינה, וכן בסוריה) וכמו כן, עקב התעצמותה הצבאית של סין, תפס לפתע המערב כי בשנים האחרונות הולכות שתי המדינות האלה ומתקרבות לרמה של "מתחרה שווה כוח", וכי הן עלולות להיות איום צבאי קונוונציונלי ולא קונוונציונלי בשנים הקרובות. כמו כן, גם מדינות שאינן מעצמות, למשל, איראן וצפון קוריאה, הן אתגר צבאי קונוונציונלי במרחב שבו הן נמצאות.

מסמך האסטרטגיה הצבאית הלאומית של ארצות-הברית מ-2015, מגדיר את תרחיש הייחוס האמריקני לבניין הכוח: 1+4 - סין, רוסיה, איראן וצפון קוריאה + טרור אסלאמי.⁵ לפיכך נעשים לאחרונה בארצות-הברית ובמדינות נאט"ו מאמצי בניין הכוח שיאפשרו להתכונן לעימות בעצימות גבוהה מול יריב מדינתי או מעצמתי כזה. למאמצים האלה יש היבטים בין היתר בתחומים הבאים: בניין הכוח הקונוונציונלי; הלוחמה האלקטרונית; האש היבשתית (בדגש על אש קנית); המיגון האקטיבי של רק"ם; הפעלת הכוח הרב-חילי הממוכן בקרב משולב; הסייבר והנשק הגרעיני.

המגמה הזאת הופכת את צה"ל מהארגון הצבאי, שתרחיש הייחוס שלו למלחמה מול אויב "היברידי" (חזבאללה וחמאס) היה עד עתה החמור והמאתגר ביותר ביחס לתרחישים שאליהם התכוננו צבאות מערב אחרים, לזוה שהעצימות של תרחיש הייחוס שלו נמוכה מתרחיש "המתחרה שווה הכוח" שאליה החלו להיערך ארצות-הברית ונאט"ו. את המעבר הזה של צה"ל מן החזית לשורה השנייה של עצימות תרחיש הייחוס יש לנתח ולהבין את משמעויותיו.

יש לציין כי התהליך שהחל בצה"ל בחודשים האחרונים תחת שם הקוד "אסטרטגיית זינוק", אשר נועד לפתח יתרון יחסי הן דרך יכולות חדשניות והן דרך בניית תשתית לתהליכי למידה מואצים, מכון לתרחיש שבו יהיו לאויב יכולות דומות או קרובות לאלה של צה"ל.

תחום הסייבר

ההחלטה במסגרת תר"ש "גדעון" על הקמת זרוע סייבר, והפעולות לקראת מימוש ההחלטה הזאת (הקמת מטה סייבר מטכ"לי, חטיבת הגנה בסייבר, כתיבה של תפיסת הפעולה המטכ"לית בנוגע לסייבר ועוד) הן בין השינויים המשמעותיים ביותר בתר"ש. המגמה הזאת דומה למגמות המתפתחות בצבא ארצות-הברית, בצבא בריטניה ובצבא רוסיה. בצבא ארצות-הברית הוקמו ב-2009 מערכי בניין והפעלת כוח בסייבר, שכללו פיקוד סייבר רב-זרועי (האחראי הן על הפעלת הכוח והן על בניינו),⁶ גופי בניין כוח למרחב הסייבר בזרועות

תא"ל (חיל) מאיר פינקל, מפקד מרכז דדו

המאמר הזה ידון ביחס שבין מה שהוחלט עליו ומבוצע כעת בצה"ל במסגרת תר"ש "גדעון" בהשוואה לנעשה בצבאות זרים. במאמר יוצגו כמה נושאים תוך הדגשת נקודות הדמיון והשוני בין מה שמבוצע בתר"ש "גדעון" לבין מה שנעשה בצבאות הזרים, בעיקר בצבאות המערב, אך גם בצבא הרוסי.

תחילה, שתי הערות מתודולוגיות חשובות. הראשונה - מכיוון שתהליכי בניין הכוח נמשכים זמן רב, קשה לעתים להבחין בין מה שהוחלט בתר"ש "גדעון" לבין החלטות קודמות. לדוגמה, נושא חיוק הפעולה בעומק מודגש בתר"ש "גדעון", אך מגמת החיוק החלה לפני כמה שנים - עם הקמת מפקדת עומק. במאמר יוצגו כמה מגמות בצה"ל, שמסמך אסטרטגיית צה"ל (2015)¹ ותר"ש "גדעון", מדגישים אותן.

ההערה השנייה - יש תחומים שבהם קשה להשוות בין צה"ל לבין צבאות המערב, שהם המקור העיקרי לייחוס של צה"ל, זאת בשל כמה מאפיינים - הן מבניים (לדוגמה, צבא חובה לעומת צבאות קבע) והן מבצעיים (צה"ל נלחם בגבולות בעוד צבאות המערב הם צבאות משלוח).² בנוסף, תכנית "גדעון" מדגישה את המוכנות של צה"ל הן בתחום הכשירות (באמצעות הגדלת היקף האימונים), והן בתחום המלאים שיאפשרו אורך נשימה משמעותי. בתחום הזה קשה להשוות את צה"ל לצבאות זרים.

התהליך שהחל בצה"ל בחודשים האחרונים תחת שם הקוד "אסטרטגיית זינוק", מכון לתרחיש שבו יהיו לאויב יכולות דומות או קרובות לאלה של צה"ל

עוצמת אויב הייחוס בתר"ש "גדעון"

ראשית יש לציין שתכנית "גדעון" מציגה מיקוד ברור. העניין אינו טריוויאלי מכיוון שבעבר אושרו בצה"ל כמה תר"שים שניסו לתת מענה ממוקד פחות למגוון רחב יותר של איומים. כפי שמופיע במסמך אסטרטגיית צה"ל, התכנית הרב-שנתית נשענת על "מיקוד לזירות המבצעים השונות, שבהן העימות הוא מול אויב תת-מדינתי (כמו: ארגוני חמאס וחזבאללה)."³ עד לאחרונה היה צה"ל "סמן ימני" בעולם המערבי בהיבט של תרחיש

בעתיד גם לרמת האוגדה ואף החטיבה), נראה שצה"ל רואה בסייבר יכולת המופעלת באופן ריכוזי יחסית - מן הדרג המטכ"ל.

המערכה שבין המלחמות (מב"ם)

תכליתו של המב"ם, לפי אסטרטגיית צה"ל, היא להרחיק את המלחמה באמצעות פעולות שנועדו "להחליש את גורמי הכוח השליליים, לצמצם את התעצמות האויבים, ליצור תנאים מיטביים לניצחון במלחמה עתידית, ליצור לגיטימיות לפעולת ישראל ולשלול את הבסיס הלגיטימי לפעולת האויב".⁹ הפעלת הכוח במב"ם מבוססת בין היתר על מודיעין מדויק, שיתוף פעולה בין-לאומי (לשימור לגיטימציה) ופעולה תודעתית ועוד. התכנית "גדעון" עוסקת בחיזוק היכולת של צה"ל לפעול במב"ם.

בהשוואה לצבאות אחרים ניתן לומר כי הרוסים מיישמים דפוסים דומים של פעולה בשנים האחרונות במדינות חבר העמים לשעבר, בהן גיאורגיה, ארמניה ואוקראינה. נראה שבעניין הזה צה"ל מפתח יכולת וצובר ניסיון בתחום שלא ממש זר לו, והגיע בשנים האחרונות להיקף פעילות נרחב ביחס לעבר. המונח הדומה ביותר למב"ם בצה"ל הוא המושג הקיים בצבאות המערב Gray Zone War. המאפיין המרכזי שלו הוא עמימות - בנוגע ליעדים, לזהות המבצעים, לחריגה מאמנות בין-לאומיות ומנורמות ביחס לתפקיד של כוחות צבאיים.¹⁰ בצבא הרוסי ובצבא האמריקני מבוצעת במקרים רבים הפעילות ב"שטח האפור" על-ידי הכוחות המיוחדים.

133 צוותי פעולה במרחב הסייבר.

בבריטניה הוקם ב-2013 אגד סייבר רב-זרועי (Joint Forces Cyber Group) בתוך פיקוד הכוחות הרב-זרועי (Joint Forces Command).⁷ בצבא רוסיה עדיין לא הוקם פיקוד הסייבר על אף הדיווחים שנפוצו בשנים 2012-2013 בעניין התכנון להקימו כבר ב-2014. אחת החלופות שהוצעו הייתה הקמת חיל סייבר שיהיה כפוף ישירות למשרד ההגנה. ייתכן שהסיבה לכך שלא מומש הרעיון של הקמת פיקוד הסייבר תחת משרד ההגנה הייתה התחרות בינו לבין השירותים הפדרליים בכל הנוגע לריכוז הסמכויות בתחום. ב-2014 הודיע משרד ההגנה הרוסי על הקמת כוחות לוחמת מידע הכפופים לפיקודית, כך נראה, למנהלה האופרטיבית הראשית של המטכ"ל הרוסי. נראה שמשימותיהם של הכוחות האלה הן בין היתר: שיבוש מערכות השו"ב והפז"ש של היריב הפוטנציאלי והגנה על מערכות קשר ופז"ש רוסיות (הן מהבחינה הטכנית-תשתיתית והן מבחינת תוכני המידע העובר בהם) מפני מאמצי ריגול ותקיפות סייבר של היריב.⁸ יחידות של הכוחות האלה הופעלו לראשונה בתרגיל שיא של שנת ההדרכה החולפת, "קווקז-2016" שנערך בספטמבר של אותה השנה.

המגמה בצה"ל דומה באופן כללי לנעשה ביתר צבאות העולם, אם כי לא באופן מלא. לדוגמה, בשונה מצבא ארצות-הברית, שבו קיים גוף סייבר לכל זרוע, האמור להקצות צוותי הגנה-התקפה משולבים לרמות הנמוכות יותר (כיום רמת הפיקוד האסטרטגי והגיס, אך

חמ"ל סייבר. המגמה בצה"ל בתחום הסייבר דומה באופן כללי לנעשה ביתר צבאות העולם, אם כי לא באופן מלא

יחידה מובחרת של צה"ל בתרגיל הכוחות המיוחדים המתפתחים של צה"ל בתר"ש "גדעון" מיועדים ליכולת פעולה צבאית בעומק שטח האויב בהיקף רחב בתרחיש מלחמה הקונונציונלי

תכליתו של המב"ם, לפי אסטרטגיית צה"ל, היא להרחיק את המלחמה באמצעות פעולות שנועדו "להחליש את גורמי הכוח השליליים, לצמצם את התעצמות האויבים, ליצור תנאים מיטביים לניצחון במלחמה עתידית, ליצור לגיטימיות לפעולת ישראל ולשלול את הבסיס הלגיטימי לפעולת האויב"

כוחות מיוחדים

הקמת חטיבת הקומנדו על בסיס איגוד יחידות מיוחדות קיימות, היא המשך תהליך חיזוק יכולת הפעולה של צה"ל בעומק במקרה של מלחמה (הקמת מפקדת העומק בראשות אלוף ופעולות נוספות). אסטרטגיית צה"ל מדגישה נושאים כמו "פשיטת סד"כ חי"ר מאוויר" ו"הפעלת כוחות מיוחדים בעומק" בהיקף רחב ובסד"כ גדול.¹¹

מאז שהחלה המערכה העולמית נגד הטרור התרחבה באופן משמעותי הפעילות של כוחות מיוחדים. המגמה ניכרת במיוחד בארצות-הברית שהרחיבה את היקף הכוחות המיוחדים שלה מכ-33,000 לוחמים בשנת 2001 לכ-70,000 כיום. מגמה דומה של הרחבה ושינוי ארגוני קיימת ברוסיה. כך, ב-2013 פורסם על הקמת כוחות המבצעים המיוחדים (SSO - Silyi Spezial'nykh Operazii) בכפיפות מטכ"לית. הרכב הכוחות מסווג, אך נראה שהוא כולל מפקדת שליטה עם מטה ויחידת גרעין משלו, שיוכל בעת הצורך לקבל תחת פיקודו יחידות מגופים שונים (בהם כנראה יחידות צנחנים, יחידות מספצנאז GRU ומהכוחות המיוחדים של גופים פדרליים שונים, בהם שירות הביטחון הפדרלי, משרד הפנים ואוויריית תובלה).

נראה שאת ההשראה להקמת הגוף הזה קיבלו הרוסים מגופים מקבילים בצבאות המערב.¹² בעולם עוסקים הכוחות המיוחדים

השירות אינם מבטיחים כבעבר ביטחון תעסוקתי, ומכיוון שאינם מאפשרים לקצינים ולנגדים להתפתח במקביל בתחומים שאינם צבאיים לחלוטין.¹⁵

צה"ל מפגר שנים רבות אחר המנגנון האמריקני וגם אחר המנגנון הבריטי של אזרחים מומחים - הן יוצאי צבא והן כאלה שאינם יוצאי צבא. מנגנוני העסקת אזרחים עובדי צה"ל בתחומים שצוינו לעיל, אשר פותחו לצורך העסקת עובדי תעשייה כבדה, למשל, במפעל המרכבה, אינם מתאימים לתחומי מחקר והדרכה, והעובדה הזאת מחמירה את הפער המתפתח עקב ההצנעה של הקצונה שצוינה לעיל. בעוד שדה הקרב המודרני נעשה מורכב יותר, ולכן מחייב קבלת החלטות המבוססת על הכשרה ארוכה יותר ובגרות אישית המבוססת על ניסיון, נראה שמנגנוני הפיצוי של תר"ש "גדעון" לא פותחו עדיין דיים כדי לתת מענה לצמצום מספרם של אנשי הקבע ולהצערותם.

החלטה חשובה אחרת הקשורה לכוח אדם היא הקמת פקולטה ללימודי צבא וביטחון. כיום, הכשרות צבאיות שונות קשורות בתוכניות לימודים אקדמיים עם אוניברסיטאות שונות שאף אחת מהן אינה מגיעה לכדי מסה קריטית בתחום לימודי צבא וביטחון, ולכן לא ניתנת לצה"ל ההכשרה האקדמית המיטבית. הקמת פקולטה באחת האוניברסיטאות תוביל לחיזוק המחקר בתחום ותאפשר הכשרה מיטבית. בנושא הזה צה"ל נמצא בפיגור גדול אחר כלל צבאות המערב והמזרח שבהם קיימות אקדמיות צבאיות כלליות; במדינות הגדולות קיימות גם אקדמיות זרועיות. הקמת פקולטה ללימודי צבא וביטחון תיישר קו עם המקובל בעולם, ותהיה חלק ממנגנון הפיצוי על הצערות הקצונה.

למידה מניסיונו המבצעי של צה"ל בצבאות המערב

צה"ל נתפס נחשב לעדכני ולחדשני בתרבותו. הלמידה מפעולתו של צה"ל במבצעים האחרונים בעזה משמעותית כנראה יותר מאשר הלמידה ממגמות תר"ש "גדעון". נושא המנהרות - ההתקפיות וההגנתיות - נלמד בצבאות המערב בשל הבנתם שאויביהם כיום ובעתיד יעשו שימוש נרחב בממד הזה. הצבאות האלה לומדים מצה"ל בתחומים שונים, בין היתר, לוחמת שטח בנוי, הפעלת אש אווירית מדויקת והפעלת כטב"מים, ונראה שצה"ל ימשיך להיות מקור השראה עבורם. יש לציין כי בצבאות המערב, המאותגרים טכנולוגית וטקטית על-ידי ארגוני טרור הלומדים מהר, יש עניין רב בתהליכי הלמידה וההשתנות הנעשים בצה"ל בשנים האחרונות.

סיכום

התכנית הרב-שנתית "גדעון" היא כנראה אחת הממוקדות ביותר בהיסטוריה של צה"ל מאז שנות ה-90 של המאה ה-20 בהיבט של תרחיש הייחוס שלה. במסגרת התכנית מקודמים כמה תחומים קריטיים שצה"ל נדרש להם בראייה עתידית. המאמר הזה ביקש לבחון נקודות מבט נוספות על זו הפנימית בצה"ל - ההשוואה לצבאות זרים. השוואה כזאת חשובה בשני היבטים. האחד - לשם שיקוף עצמי של המגמות; והשני - לשם הבנת הצורך להמשיך וללמוד מצבאות זרים. **תודות לחוקרי הצבאות הזרים במרכז דדו - רס"ן א' ומר ש', ולמעירים מאגף התכנון - תא"ל הדי זילברמן, אל"ם אלון פז ואל"ם איתי אביטל.**

הערת למאמר הזה מתפרסמות באתר הוצאת מערכות.

במשימות רבות - החל מפעולות ישירות נגד האויב (פשיטות ממוקדות על בסיס מודיעין איכותי) שחלקן דומות במהותן לפעולות של צה"ל באיר"ש בשנים האחרונות, עבור דרך לוחמה פסיכולוגית וכלה בהפעלת כוחות מקומיים וסיוע להם בלחימה.¹³ הן בארצות-הברית והן ברוסיה מבצעים הכוחות המיוחדים פעולות שיכולות להיכלל בהגדרה של מב"ם בצה"ל.

קיים אפוא הבדל מסוים בין צה"ל לבין צבאות זרים בעניין הייעוד של הכוחות המיוחדים. בעוד הכוחות המיוחדים המתפתחים של צה"ל בתר"ש "גדעון" מיועדים ליכולת פעולה צבאית בעומק שטח האויב בהיקף רחב בתרחיש מלחמה הקונוונציונלי, בצבאות הזרים הם מיועדים בעיקר להרחבת מנעד הפעולות התת-קונוונציונליות ב"שטח האפור" או בשפת צה"ל - המב"ם.

ניהול משאב כוח האדם

אחד המרכיבים המשמעותיים ביותר בתר"ש "גדעון" הוא כוח האדם. במסגרת התר"ש קוצצו אלפי תקני קבע, ומצבת אנשי הקבע של צה"ל הצטמצמה בכ-5%. מנגנון שירות הקבע שונה כך שחלק מן התפקידים שמולאו בעבר על-ידי קצינים בכירים יחסית ומנוסים יבוצעו על-ידי קצינים זוטרים יותר. פיצוי חלקי להפחתת תקני הקבע הוא הגדלת מספר המשרות של אזרחים עובדי צה"ל ושל משרות סטודנטים. במסגרת השינויים קוצץ גם מספר הלומדים הכללי, ואנשי קבע הלומדים לתואר שני, שבעבר למדו באופן מלא, נדרשים מעתה ללמוד תוך כדי ביצוע תפקיד חלקי. גם בתחום כוח האדם הסדיר חלו שינויים, שהמשמעותיים שבהם הם קיצור השירות לגברים מחד גיסא, ופתיחת תפקידים רבים יותר לנשים מאידך גיסא.

התכנית הרב-שנתית "גדעון" היא כנראה אחת הממוקדות ביותר בהיסטוריה של צה"ל מאז שנות ה-90 של המאה ה-20 בהיבט של תרחיש הייחוס שלה

בחנית צבאות אחרים מעלה שבעולם קיימת מגמה דומה הן בקיצוץ של מספר המשרות בשירות פעיל - בצבא היבשה האמריקני חל קיצוץ של כ-13% בין השנים 2011-2016 ושל 14% בצבא היבשה הבריטי באותה תקופה,¹⁴ והן בפתיחת תפקידי לחימה נוספים בפני נשים. צבא גרמניה צומצם עד כדי כך שנהפך כמעט ללא אפקטיבי. בהקשר של תרחיש הייחוס שצוין לעיל - במדינות נאט"ו מתפתחת ההבנה שהקיצוץ היה מוגזם.

מן הצד האחר, המנגנונים שפיתח צה"ל לשימור ההון האנושי ולפיתוח מומחיות בתחומים שונים בהם מודיעין (מן הסוג המצריך הבנות עומק), תורת לחימה, הכשרה והדרכה נמצאים בפיגור יחסית לצבאות המערב. בצה"ל, כמו בצבאות המערב, קיימת בריחת מוחות צעירים, בעיקר בתחומי הטכנולוגיה והמודיעין, מכיוון שמסלולי

